

VIHAR NYERGÉBEN

Ki vagyok én? Egyszerű újságolvasó, de a szorgalmasabbak közül való, aki nevezetesebb események történetét több újságból is elolvasom. Vannak néha szenzációim: a lapban, ritkított betűből szedve, napihír jelenik meg az államférfiúról, ki Bécsből jövet, vagy Bécsbe menet tüdőgyulladást szerzett a vonaton és háziorvosa komolynak jelzi állapotát. Az esti lap már konzíliumról beszél. A beteg állapota változatlanul komoly – írják a reggeli lapok. A délelőtti folyamán Ő Felsege telefonon érdeklődik a nagy beteg után. Ilyenkor már én – nagy tapasztalatú újságolvasó – tudom, hogy a redakciókban lázasan dolgoznak a nekrológon.

A katasztrófa végre bekövetkezik. Akkor napokon át nyelem valamennyi napilap sűrű hasábjait, és a temetésig hiánytalan ismeretet szerzek az elhunyt leszármazásáról, gyermekkoráról, első sikereiről, elmaradhatatlan balsikerekről, kitüntetéseiről és utolsó óráiról, úgy, hogy tetőtől talpig ismerősöm a férfi, kinek maradványait olyan sűrű sorokban kíséri a részvét a családi sírbolt rácsos kapujáig.

Ezerkilencszáztizennyolc őszén sem a közhangulat, sem a sajtóviszonyok nem kedveztek az elhalt nagyokról írott disszertációknak, és azért gróf Tisza Istvánról való ismereteim nem ütik meg azt a mértéket, amelyet Tisza Kálmánról, Bánffy Dezsőről, Széll Kálmánról és más, miniszterelnökséget viselt magyar státus-férfiakról való ismereteim megütnek. És ugyanezen okból teljesen tájékozatlanul állok szemben a posztumusz apológiákkal, melyek (nyilván az akkor elmaradt nekrológok pótlásaként) most nap nap után felhangzanak, s a legkülönbözőbb szempontból méltatják bár az elköltözöttet, de abban mind egyeznek, hogy dicsérni jöttek Caesart, nem temetni...

*

Mikor Tisza Kálmán meghalt, a parlamenti megemlékezések során az érdeklődés az ellenzék szónokai felé fordult: mit mondanak róla – mégis? Mi az, amit mégis el kell ismerni róla? Kiderült, Apponyi mondta meg: az izzó fajszeretet. És *ezt az elismerést*, izzó fajszeretetének elismerését Tisza István sírjához is el kell, hogy vigye a magyar emlékezet. Kérdés csak az lehet: magyar státusférfiről szólván, miért kell ezt hangsúlyozni, külön kiemelni? Azért, mert a Tiszák politikai pályafutásának egyező momentuma, hogy mindegyikük karrierjében volt olyan idő, amelyben a közvélemény *ezt* is kétségbe vonta. Igaztalanul. Tisza Kálmánnak a hosszú, tizenöt éves miniszterelnökség, Istvánnál a bár rövidebb, de szenzációkban gazdagabb pálya tette majdnem elkerülhetetlenné, hogy a dualizmus magyarozatában itt-ott a nemzet (vagy legalább a nemzeti érzés) kárára deferáljanak. Mert a dualizmust magyarózni kellett, megcsinálása többféle értelmezést is lehetővé tett. Ferenc József évente többször is magyaróztatta magának. Ebben a magyarózásban koptak el a magyar államférfiak. A Tiszák kemény anyagból voltak, azért nem koptak el a magyarózásban. És azért támadt a gyanú – hogy könnyebb végét fogták a dolognak, és nem ők magyarózták, hanem *magyaróztatták maguknak* Deák békeművét.

*

Kedvező külső körülmények között lépett a politikai pályára. Híre és árfolyama volt már nevének, mielőtt a parlamenti folyóson megjelent. A Tisza Kálmán fia volt – nemcsak –, de egy annál szuggesztívebb Kálmán, Mikszáth konferálta be első fellépését. Mikor a *generális* egy-egy megdöbbentő parlamenti akciója saját legszemélyesebb híveit is megborzongatta, s ezek baljós sejtelemmel bújtak össze és félték a vezért, – Mikszáth még növelte komikus ijedtségüket: „Ez

még semmi, – mondotta –, de majd, ha jön a Pista...” Tisza Kálmán maga is félt, s ha nem félt – respektálta fia impetuózus természetét. Tele várakozással az eljövendő parlamenti fenomenon iránt, adta le az apró történeteket, jellemzéseket a Pista akaraterejéről, tudásáról, bátorságáról és a firecúgról, amelyet úgy hajt a Pista, mint senki más. De a legnagyobb várakozással – ezt már csak intuitíve sejteni lehet – maga Tisza István volt eltelve közéleti pályafutása iránt. Ez nem lehetett másként olyan embernél, akinek annyira éles szemei voltak – a mások gyengéinek észrevezésére... Mert csak ez teszi! Ismerni a kortársakat! Biztosan tudni, hogy nincsen fölényesebb, még csak méltó ellenfél sem.

Tiszának nem volt méltó ellenfele.

Ha másból nem lehetne, ellenfeleinek számából és még inkább ezeknek nekikeseredett gyűlöletéből következtetni lehet, hogy Tisza István tehetséges ember volt. De más következtetési alap is kínálkozik. Tudott cselekedni. Tisza politikus volt. Nem egy világnézet és nem egy közjogi álláspont debatter védőjét, hanem napi problémák erőskezű kibogozóját kell keresnie annak, aki a politikus Tiszáról akar ítéletet formálni. A magyar politikai élet sok tehetségesnek kikürtölt alakját ha látja, az ember, felkiált: „A krisztusát a tehetségnek! Ha tenni nem tud, mire jó!” Tisza tudott cselekedni.

Azonban...

*

És ezután már csak csupa *azonban* következik. Tisza az egész országot egy nagy vármegyének nézte. Ha nem is abban az értelemben, hogy a megyei közigazgatás tragikomikus csínyjei egy ország közigazgatásában is felhasználhatók, de mindenesetre abban az egysíkú szemléletben, hogy a *kormányzat nem más, mint közigazgatás*. Kormányzatának, probléma-beállításainak, talán még parlamenti tónusának kifogásolhatóságai is ebből a tévedésből magyarázhatók. Most felállíthatnák kombinációkat, mondhatnám, hogy maga etikai lényének túlbecsüléséből származott az a meggyőződése, hogy a többi embereknek csak vegetatív szükségletei vannak, melyek közigazgatási úton kielégíthetők.

Bár még ebből sem következik, hogy az emberek összességének, a népnek, ne volnának ezeken túlmenő szükségletei.

*

Tisza konzervativizmusáról az a véleményem, hogy az sem abszolút nem volt, sem lelkéből lelkedzett. Aki úgy indul a pályájának, mintha egy második Széchenyivel akarná hazáját megajándékozni, annak a konzervativizmusa, hogy is mondjam, *nem egészen szavahihető*. Ez nála egy álláspont volt, egy pont, ahol állott: mert ahhoz kell egy pont, hogy az ember álljon.

Csodálatos! Az irodalomból el tudtuk kergetni az ördögöket és angyalokat, kikényszerítettük, hogy nekünk emberekről mondjanak mesét. De a politikában még mindig ezek a normáink. Itt még mindig csak angyalokat és ördögöket látunk. Pedig sokszor, majdnem mindig, akit ördögnek néztünk – csak egy némileg eltérő felfogású ember.

A Tisza végzetes vakságában nem hiszek. Ne higgyenek önök sem. Velünk együtt a saját szemével látta: hogy fejlődik naggyá, hatalmassá a magyar szociáldemokrácia. Elfoglalt álláspontjáról ezt nem találta szimpatikusnak. De látta.

Látta a történeteket, a történéseket, – csak a *történeendőket* nem látta. Mert az előrelátáshoz már nem elég a közigazgatási tehetség. Az előrelátás képessége – már a kormányzás művészete.

Ez nem adatott neki.

*

Egyébként imponált nekem – mikor Vihart a nagyváradi versenypályán győzelemre vezette. Színes dresszében ahogy még hajlott korban is e férfias sportot űzte, a nézővel sok bántódást felejtetett. Tisza a férfias erőfeszítésekben kereste az élet szépségeit, és – mert már csak sírbeszéd, mit tarthatunk felette – örüljünk, hogy megtalálta. Kérdésekkel ostromolni a végzetet: mi lett volna, ha ő más lett volna? mi lett volna, ha ő nem lett volna? – úgy vélem, botorság, s úgy vélem, érdektelen is.

*

Igazán nagy feladat elé állítva sohasem volt. Sem *Vihar* nyergében, sem a parlamentben. Egy éve múlt, hogy részére méltó erőpróba kínálkozott. Sorsa úgy hozta, hogy kétségtelen nagy erőit a még kétségtelenebbül nagy feladattal nem mérhette össze. Nem tudjuk, egyáltalán a versenyt fölvette volna-e? Sok mindent nem tudunk. Legkevésbé: hogy a gyilkosok golyója *outsidert* terített-e le, vagy reménye volt még, hogy hatalmas galoppal újból az életre szökik?

Zord Idő, 1919. 7. szám